

Azərbaycan dilinin ismi dialektizmlərinin ümumtürk dillərinə qarşılıqlı inteqrasiyası

Mahirə Hüseynova
filologiya elmləri doktoru, professor

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – Qrant № EIF/MQM/Elm-Təhsil-1-2016-1(26)-71/07/5-M-23

Xülasə

Azərbaycan dilinin dialekt leksikasında işlənən ismi dialektizmlər ümumtürk dillərinin ədəbi dilində, ya da həmin dillərin dialektlərində müəyyən fonetik dəyişikliklərə uğramış vəziyyətdə işlədilməkdədir. İstər Azərbaycan, istərsə də həm oğuz qrupu, həm də qıpçaq qrupu türk dillərinin dialekt leksikasına daxil olan ismi dialektizmlər tarixin müxtəlif dövrlərində müəyyən dəyişikliklərə məruz qalsalar da, öz ilkin, qədim köklərini bu və ya digər səviyyədə qoruyub saxlaya bilmişdir. Tarixin bütün dövrlərində Azərbaycan ədəbi dili və şivələri ilə türkcələrin dialekt və şivələri qarşılıqlı inteqrasiya vəziyyətində olmuşlar. Bütövlükdə türkcələrin dialekt və şivələrinin öz imkanları hesabına söz yaradıcılığı həmişə qüvvətli olmuşdur. Müəyyən dəyişikliyə uğrama, inteqrasiya prosesi bir ictimai formasiyanın digər ictimai formasiya ilə əvəzlənməsində daha güclü olmuşdur. Köhnə quruluşla əlaqədar olan bir sıra sözlər yeni ictimai quruluşda öz əhəmiyyətini itirdiyindən qohum türkcələrin həm ədəbi dillərini, həm də dialekt və şivələrini tərk etmiş, dillərin lüğət tərkibindən çıxmış, onun passiv fonduna keçməsinə baxmayaraq qədim abidələrin dilində, folklor örnəklərində, türk xalqlarının söz sənətkarlarının əsərlərinin dilində mühafizə olunub saxlanılmışdır. Ümumiyyətlə, ümumtürk dillərinin ədəbi dil sözlərində, həm də dialektizmlərində müəyyən məna, semantika, forma dəyişiklikləri əmələ gəlmiş, onların ya forması tamamilə dəyişmiş, mənası və semantikasına ya genişlənmiş, ya da tamamilə daralmışdır. Belə leksik vahidlər türkcələrin həm ədəbi dillərində, həm də dialektlərində yüzlərlədir. Biz bunların demək olar ki, hamısından deyil, cüzi bir hissəsindən bəhs etməyi zəruri hesab etdik. Məqalədə Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində işlənən bəzi ismi dialektizmlərin qohum dillərində hansı forma və mənalarda özünü göstərməsi və eyni zamanda onların qarşılıqlı inteqrasiya vəziyyəti şərh olunur.

Açar sözlər: *isim, dialektizm, türkcə, ədəbi dil, dialekt*

Взаимная интеграция существительных диалектизмов азербайджанского языка в общетюркские языки

Работа выполнена при финансовой поддержке Фонда развития науки при Президенте Азербайджанской Республики - Грант № EIF / MQM / Наука и образование-1-2016-1 (26) -71 / 07/5-М-23.

Резюме

Существительные диалектизмы, используемые в диалектной лексике азербайджанского языка, используются в литературном языке общетюркских языков или в диалектах тех языков, которые претерпели определенные фонетические изменения. Хотя и азербайджанские, и огузские группы, и кыпчакские группы включены в диалектную лексику тюркских языков, диалектизм претерпел определенные изменения в разные периоды истории, но сумел в той или иной степени сохранить свои изначальные, древние корни. На протяжении всей истории азербайджанский литературный язык и диалекты, а также другие диалекты и диалекты тюрков находились в состоянии взаимной интеграции. В целом словообразование тюркских диалектов и говоров всегда было сильным благодаря собственным возможностям. Процесс интеграции претерпел некоторые изменения, произошла замена одной социальной формации другой. Поскольку ряд слов, относящихся к старой структуре, утратили свое значение в новой социальной структуре, они отказались от турецких, литературных языков, диалектов и говоров и покинули словарный запас языков, несмотря на пассивный фонд, они сохранились на языке древних памятников, фольклора, произведений тюркских народов. В целом в словах литературного языка и диалектизмах общетюркских языков произошли определенные изменения значений, семантики и формы, полностью изменилась их форма, а их значение и семантика либо расширились, либо сузились. Таких лексических единиц существуют сотни как в литературных языках, так и в диалектах турецкого языка. Мы сочли нужным упомянуть лишь небольшую часть из них. В статье разъясняются формы и значения некоторых лексем, используемых в диалектах и говорах азербайджанского языка и в других общетюркских языках, а также состояние их взаимной интеграции.

Ключевые слова: *существительное, диалектизм, турецкий, литературный язык, диалект*

Mutual integration of the noun dialectisms of the Azerbaijani language into the common Turkic languages

This work was supported by the Science Development Foundation under the President of the Republic of Azerbaijan - Grant No. EIF / MQM / Science and Education-1-2016-1 (26) -71 / 07/5-M-23.

Summary

Noun dialectisms used in the dialectal vocabulary of the Azerbaijani language are used in the literary language of common Turkic languages or in dialects of those languages that have undergone certain phonetic changes. Although Azerbaijani, Oghuz groups, and Kypchak groups are included in the dialectal vocabulary of the Turkic languages, dialectisms have undergone certain changes in different periods of history, but managed to preserve their original, ancient roots to one degree or another. Throughout history, the Azerbaijani literary language and dialects, as well as other dialects and accents of the Turks, were in a state of mutual integration. In general, word formation of Turkic dialects and accents has always been strong due to its own capabilities. The integration process has undergone some changes; one social formation has been replaced by another. Since a number of words related to the old structure lost their meaning in the new social structure, they abandoned the Turkish, literary languages, dialects and accents and left the vocabulary of languages, despite the passive fund, they survived in the language of ancient monuments, folklore, works of Turkic peoples. In general, in the words of the literary language and dialectisms of common Turkic languages, certain changes in meanings, semantics and form have occurred, their form has completely changed, and their meaning and semantics have either expanded or narrowed. There are hundreds of such lexical units in both literary languages and dialects of the Turkish language. We thought it necessary to mention only a small part of them. The article explains the forms and meanings of some lexemes used in dialects and accents of the Azerbaijani language and in other common Turkic languages, as well as the state of their mutual integration.

Key words: *noun, dialectism, Turkish, literary language, dialect*

Annotasiya. Məqalədə müasir Azərbaycan dilində işlənən ismi dialektizmlərin ümumtürk dillərinə qarşılıqlı inteqrasiyası təhlil edilir, bu leksik vahidlərin müxtəlif mənbələrdə işlənməsi, ümumtürk dillərinə inteqrasiyası müəyyənləşdirilir.

Aktuallıq. Azərbaycan və türk dilləri yüzilliklər boyu bir- biri ilə əlaqədə inkişaf edən oğuz dilləridir. Dilimizin dialekt leksikasında qohumluq əlaqələrini bildirən sözlər, heyvan, bitki, yemək adları, rəng və hərəkət bildirən

bəzi sözlər forma dəyişmələri istisna olmaqla, ümumilik təşkil edir. Bununla yanaşı, hər bir dialektin fərdi leksikası inkişaf prosesində, ədəbi dilin və qonşu dillərin təsiri, eləcə də daxili dil prosesləri nəticəsində meydana çıxmışdır. Ümumtürk dillərinin və dialektlərinin tarixi inkişafının, qohumluq səviyyəsinin, ədəbi dillərin dialektlərə təsirinin, daxili dil proseslərinin, bir sözlə, dialektlərin müasir səviyyəsinin öyrənilməsi baxımından məqalə xüsusi aktualıq kəsb edir.

Metod. Məqalədə dilçiliyin təsviri, müqayisəli-tarixi, etimoloji və etnolinqviistik təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur. Bu araşdırmada dialektologiyanın elmi- nəzəri müddəalarına, türkologiyanın, eləcə də Azərbaycan və türk dilçiliyinin leksikaya dair mülahizələrinə əsaslanılmışdır.

Giriş. Dilçiliyimizdə son dövr araşdırmalarda türkoloji problemlər diqqət mərkəzində saxlanılır. Azərbaycan dilinin ismi dialektizmlərinin ümumtürk dillərinə qarşılıqlı inteqrasiyası məsələləri isə bu baxımdan xüsusi maraq doğurur.

Minilliklər boyu ayrı-ayrı qohum dillər bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu kimi, bu və ya digər dil tərkibindəki dialekt və şivələr də qarşılıqlı münasibətdə olmuşlar və bu proses müasir dövrdə də davam etməkdədir. Bu səbəbdən Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində təzahür edən ismi dialektizmlərin türkcələrin ədəbi dillərində və ya dialektlərində işlənmə şəkillərinin, semantik qarşılıqlı təsir və əlaqələrinin hərtərəfli öyrənilməsi üçün aşağıdakı linqviistik materialları müqayisəli aspektdə şərh etməyi vacib bildik:

Yemiş. Bu söz Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində 3 mənada işlənir.1) “hər cür meyvə” anlamında “-Bu il yemişimiz bol olub (Balakən); 2) “Quru meyvə qarışığı, üzüm qurusu” mənasında: -Bəşir bayramçün yemiş alıb (Şamaxı, Cənubi Azərbaycan) 3) “Keçmişdə yaxşı xörəklər yeyib içmiş (adam) (Quba) (6,245).

Yemiş sözü hazırda ədəbi dilimizdə semantik daralmaya məruz qalaraq yalnız “qovun” mənasında işlənir (1,126). Ümumtürk dillərində yemiş sözünün fonetik variantlarla işlənmə nmənzərəsi belədir: yemiş (türk dilində), yimiş (başqırd dilində), jemiş (qazax dilində), ğemiş (qırğız dilində), çimiş (tatar dilində), iymiş (türkmən dilində), yemiş (uyğur dilində) (7, 982- 983).

Sinək. bu ismi dialektizm siyək fonetik variantında dialektoloji lüğətlərdə qeydə alınmış və “milçək, ağcaqanad” mənalarında izah edilməlidir.

Sinək sözü *siyək* fonetik variantında Salyan rayon şivəsində milçək növü mənasında işlənir. Məs: Üzüm qalib günün altında, qıqcırıb, siyək basıb (danışıqdan).

Siyək sözü Lənkəran rayon şivəsində isə *sisək* fonetik variantında həşərat növü, pıspısı anlamını bildirir. Qədim *sinək* sözü Kərkük dialektində də milçək anlayışı verir: Onnardan göstərə billəm, çibin, milçək və ya sırsız, qarınca, əqrəb, bif.

Sinək sözü Türkiyə türkcəsində sinek, türkmən türkcəsində sinek şəklində işlənir. Ümumtürk dillərində bu sözün qarşılıqlı inteqrasiyası daha çox özünü çibin sözündə göstərir. Belə ki, bu leksik vahid Azərbaycan türkcəsində çibin, başqırd türkcəsində sivin, qazax türkcəsində şivin, qırğız türkcəsində çımın, tatar türkcəsində çivin, uyuğ türkcəsində civin fonetik variantlarında çıxış edir (14,60; 14,61)

Pirinc. Bu söz Azərbaycan dilinin Naxçıvan dialektində dialekt və şivələrində pirinc fonetik variantında və “düyü” mənasında işlənir. Düyü sözü başqırd dilində döğö, tatar dilində döği, türkmən türkcəsində tuvi fonetik variantlarında çıxış edir (14, 299). Pirinc sözü Türkiyə türkcəsində qarşılıqlı inteqrasiya olunsa da, digər qohum dillərdə müşahidə olunmur.

Ağıl. “Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri”ndə bu söz qeydə alınmışdır. XVIII əsrdə Osmanlılara ödənilən vergilər içərisində “**ağıl**” üçün veriləcək vergi növü də mühüm yer tuturdu və bu vergi də heyvandarlıq sahəsi ilə bağlı idi. **Ağıl** sözü Azərbaycan dilinin Şəki, Balakən, Zəngilan, Biləsuvar, Şirvan dialekt və şivələrində 3 mənada işlənir: 1) *tövlə*; 2) *qışlaqda qoyunlar üçün qamışdan tikilmiş yer*; 3) *yay mövsümündə mal saxlamaq üçün ətrafi hasarlanmış üstü açıq yer. İneyi ağıla bağladı, qabağına ot töhdü. (Şəki); -Ağıl çox möhkəm tikilmişdi, içəri heç külək də keçməzdi (Şirvan); -Ramazan inəkləri ağıla salıb darvazanı bərkətdi (Balakən); -Bala, malları sal ağıla (Zəngilan); -Mən bu ağıla qoyun salmaram (Cəbrayıl) (4,70).*

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində heyvandarlıqla bağlı işlənən bu söz Türkiyə türkcəsində **ağıl**, Azərbaycan türkcəsində **ağıl**, özbək türkcəsində **ağıl**, qazax türkcəsində **ağıl**, qırğız türkcəsində **ağı**, türkmən türkcəsində **ağıl**, uyuğ türkcəsində **eğil** (2, 8-9) fonetik variantlarında çıxış edir. (14,298)

Xırman: Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində bu söz “*dərz, döyülən yer*” mənasında işlənir. **Xırman** sözü özbək dilində *xırman*, qazax dilində *xırman*, türk dilində *harman*, uyuğ dilində *xorman*, *xırman*, türkmən dilində *xarman* fonetik variantlarında işlənir. (15,172)

Günü: Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində bu söz *kişinin ikinci arvadına verilən ad* anlamında işlənir. Türkcələrdə **günü** sözünə *rəqib* mənasında rast gəlirik. **Günü** sözü qırğız dilində **günü**, qazax dilində **gündəz**, başqırd dilində isə **köndəz** fonetik tərkibində işlənir (15,172).

Çayan. Azərbaycan dilinin Ordubad və Qazax dialektlərində bu söz “*zəhərli həşərat*” mənasında işlənir: - *Həsəni çayan çaldı (Ordubad); Çayan adamı vuror (Qazax) (6, 433).* Qarabağ dialektinin əksər şivələrində bu ismi dialektizm **ilan-çayan** qoşa sözünün tərkibində çıxış edir: *-Meşənin çox da dərinliklərinə getmə, ilan-çayan olar, səni çalar.*

Azərbaycan ədəbi dilində bu ismi dialektizmə sinonim olaraq *əqrəb* leksik vahidindən istifadə edilir. *Əqrəb* sözü Türkiyə türkcəsində *akrep* fonetik variantında işlənir.

Çayan sözü başqırd türkcəsində *sayan*, qazax türkcəsində *şayan*, qırğız türkcəsində *çayan*, özbək türkcəsində *çüyän*, tatar türkcəsində *çayan*, türkmən türkcəsində *içyan*, uyğur türkcəsində *çayun* fonetik variantlarında işlənərək ədəbi dil sözü hesab olunur (7, 10-11).

Bacax. Azərbaycan dilinin Əştərək şivəsində *“qılça, boy-buxun”* mənasında işlənən (8, 53) bu ismi dialektizm Türkiyə türkcəsində ədəbi dil sözü olub, *“ayaq”* mənasını bildirir və fonetik baxımdan eynilə dilimizə uyğunlaşmış vəziyyətdədir. Bu ismi dialektizm insanın bədən üzvünün adını bildirən leksik vahid kimi başqırd dilində *bot*, qırğız dilində *but*, tatar dilində *bot*, türkmən dilində *büt*, uyğur dilində *put* sait əvəzlənmələri ilə çıxış edir. Azərbaycan ədəbi dilində həm *bud*, həm də *ayaq* sözü işlənir. *Ayaq* sözü başqırd, qazax, özbək, tatar, uyğur türkcələrində də *cüzi* fonetik variantlarla çıxış edir (7, 42-43).

Başax. Bu ismi dialektizm Azərbaycan dilinin Ağdam, Füzuli, Qəmərli, Zəngibasar şivələrində *başax*, Kəlbəcər şivəsində *başşax*, Quba dialektində *başaq* fonetik variantlarında işlənir və *“biçin zamanı yerə tökülən sünbül”* mənasını bildirir: - *Göhər arvad başaxdan yeddi batman buğda yığıf (Ağdam); Uşaxlar başşax yığmağa gediflər (Kəlbəcər); Biçinnən sura uşaqlar başaqları yığadular və əmək günü aladular (Quba) (6, 61; 3, 59).*

Başax sözü Türkiyə türkcəsində *başak*, başqırd türkcəsində *başak*, qazax türkcəsində *masak*, qırğız türkcəsində *masak*, özbək türkcəsində *bəşäk*, tatar türkcəsində *başak*, türkmən türkcəsində *başak*, uyğur türkcəsində *başak* (7, 52-53) fonetik variantlarında işlənir və göründüyü kimi, Azərbaycan dilinin bəzi dialekt və şivələrində öz izlərini qoruyub saxlayan *başax* ismi dialektizmi ümumtürk dillərinə qarşılıqlı inteqrasiya olunmuşdur.

Bulamac. S.Altaylının lüğətində xörək adını bildirən bu ismi dialektizm qeydə alınmış və *“unla hazırlanmış bir yemək”* anlamında izah edilmişdir (9, 155; 5, 38). *Bulamac* ismi dialektizmi Azərbaycan dilinin İrəvan şivəsində *“doşab, un və müxtəlif ədviyyatla bişirilən və üzərinə qoz ləpəsi üyüdülmüş səpilən yemək növü”*, Dərələyəz Vədi, Zəngibasar şivələrində isə *“bişirilmiş un horrası”* (8, 75) mənalarında işlənir.

Bu ismi dialektizm *“unla hazırlanmış bir yemək”* mənasında Türkiyə türkcəsində *bulamaç*, başqırd türkcəsində *bolamık*, qazax türkcəsində *bilamık*, qırğız türkcəsində *bulamık*, özbək türkcəsində *bulämık*, tatar türkcəsində *bolamık*, türkmən türkcəsində *bulamak*, uyğur türkcəsində *bulmak* (7, 82-83) fonetik variantlarında işlənir.

Burğu. Azərbaycan dilinin Meğri şivəsində bu ismi dialektizm *“biçilmiş otu bağlamaq üçün işlədilən ağac alət”*, Gəncə, Tərtər şivələrində *“göyərtili*

dəstəsini bağlamaq üçün işlədilən ağac burağı (söyüd ağacına oxşayır)”, Tovuz şivəsində *lampanın işığını əksildən-artıran hissə*” (6, 90-91; 7, 76) mənalarında işlənir. Bu sözün Meğri şivəsində *burği*, Dərələyəz şivəsində *burqu* fonetik variantlarına da rast gəlmək olur (8, 77).

Burğu sözü Türkiyə türkcəsində burqu, başqırd türkcəsində bıray, qazax türkcəsində burği, qırğız türkcəsində burğu, özbək türkcəsində burğu, tatar türkcəsində borav, türkmən türkcəsində burav, uyğur türkcəsində burğa (7, 86-87) şəkillərində işlənir və Azərbaycan dilinin şivələrində ifadə edilən mənaları bildirir. Onu qeyd etməliyik ki, rus dilində burav sözü işlənir ki, həmin söz qohum olmayan dilə türkcələrdən keçmişdir.

Qundax. Bu ismi dialektizm Azərbaycan dilinin İrəvan şivəsində “ən uzun üzüm salxımı (təxminən bir kq ağırlığında olur)”, Üçkilsə, Vədi, Zəngibasər şivələrində “qarğıdalının qabıqlı forması”, Qarakilsə, Vədi, Zəngibasərşivələrində “altı aylıq və ya bir yaşa qədər olan uşaq”, Qazax, Şamxor, Tovuz şivələrində “təzə doğulmuş uşaq, körpə uşaq”, Tovuz şivəsində “araba oxunun keçirdiyi hissə” anlamlarında işlənir (6, 155; 8, 255).

“Qundaq” ismi dialektizmi Türkiyə, başqırd, tatar türkcələrinə qarşılıqlı inteqrasiya olunmasa da, qazax və qırğız dillərində *kundak*, özbək dilində *kondak*, türkmən dilində *qundağ*, uyğur dilində *kondak* fonetik variantlarında çıxış edir və *“təzə doğulmuş uşaq, körpə uşaq”* mənasını bildirir (7, 174-175).

Genesis. Azərbaycan dilinin Şirvan dialektində bu ismi dialektizm *“məsləhət”* mənasında işlənir: - *Olar bizə gənəsiyə gəldilər* (6, 281). Fəli dialektizm kimi bu söz *“genəşmək”* şəklində və *“məsləhətləşmək”* mənası Ağdam, Gürcüstanın Borçalı şivələrində *ganaxmaq*, Tovuz şivəsində *genəşməx* formalarında işlənən sözlə ifadə olunur (11, 175).

Gənəsik ismi dialektizmi Türkiyə türkcəsində genesik, qazax türkcəsində *keril*, qırğız türkcəsində *kerili*, özbək türkcəsində *gerinik* (7, 270-271) şəkillərində işlənir, *“məsləhət”* mənasını bildirir.

Göy. Azərbaycan dilinin Çəmbərək, Kalinino şivələrində *“kürəkən”* mənasında ismi dialektizm kimi, Çəmbərək şivəsində isə *“xəsis”* sifət dialektizm kimi çıxış edir. İsmi dialektizm kimi bu söz İraq-türkmən ləhcəsində “kürəkən” mənasında işlənir (12, 363). *Göy // küəy – “kürəkən, yeznə”* mənasını bildirən bu söz demək olar ki, dialekt və şivələrimizin əksəriyyətində işlənən qohumluq terminidir. *Küyü, küyöö, küen, kuev* kimi formalarda Altay dillərində, qırğız, qazax, qaraqalpaq və özbək dillərinin lüğətlərində qeydə alınmışdır (12, 285; 8, 163-164).

Güyüm. Məişət əşyasının adını bildirən bu ismi dialektizm Azərbaycan dilinin Sabirabad, Salyan, Naxçıvan dialekt və şivələrində “güyüm, güm” şəkillərində işlənir, *“qulplu mis su qabı, fars”* mənasını ifadə edir: - *Güm çox su tutur (Naxçıvan)* (6, 285). Azərbaycan türkcəsində bu dialektizmin ədəbi dildəki qarşılığı səhəng leksemi hesab olunur.

Güyüm ismi dialektizmi şəklini dəyişmədən Azərbaycan dilinin Çəmbərək şivəsində “sərnici, mis qab”, yenə həmin şivədə “dərin”, Meğri şivəsində “içərisi ilə sua aparmaq üçün qısa saxsı torba” mənalarında işlənir (8, 167).

Bu söz Türkiyə türkcəsində (gügüm), başqırd türkcəsində (kuvşin), qazax türkcəsində (kumura, közö), özbək türkcəsində (kuva), türkmən türkcəsində (küze), uyğur türkcəsində (kumran, közä, közmäk) Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində ifadə edilən, yəni “mis su qabı” mənasını bildirir (7, 290-291).

Küz. Bu ismi dialektizm Azərbaycan dilinin Basarkeçər, Dərləyəz, Qarakilsə, Meğri şivələrində “quzu saxlanılan üstüörtülü yer”, Meğri şivəsində “əkin sahəsində kiçik arx”, Ağbaba şivəsində “yuva”, Çəmbərək şivəsində “payız” mənalarında işlənir (8, 223).

M.Kaşğari məşhur lüğətində bu sözü “payız fəslı”, “son bahar” mənasında izah etmişdir (13, 341). Ordubad dialektində Meğri şivəsindəki kimi “əkin sahəsində kiçik arx”, Quba dialektində, Cəlilabad, Füzuli, Göyçay, Xocavənd şivələrində “xışın və ya kotanın açdığı şırımda müəyyən hissələrə bölünmüş əkin sahəsi”, əkin sahələrini bir-birindən ayıran şırım cızıq” mənalarında işlənir (8, 223; 8, 271).

Nəticə. Azərbaycan dilinin şivələrində işlənən ismi dialektizmlərin ümumtürk dillərinə qarşılıqlı inteqrasiyasını hərtərəfli şəkildə araşdırmaqla müəyyən fonetik, leksik, qrammatik əlamətləri üzə çıxarmış oluruq və bütün bunlar böyük bir tədqiqat əsərinin mövzusu ola bilər. İsmi dialektizmlər ümumtürk dillərin dialekt və şivələrində qədim tarixi köklərlə bağlı yaranmış, fərqli əlamətlər isə müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoyandan sonra tədricən formalaşmışdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Azərb. SSR EA nəşriyyatı, Bakı, 1964,480s
2. Karşılaştırmalı türk lehçeleri sözlüğü. Ankara, 1993
3. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası. Bakı, 2011, 440 s.
4. Altaylı S. Azərbaycan türkcəsi sözlüğü. I cilt. İstanbul, 1994, 605 s.
5. Hüseynova M. Azərbaycan dilinin yemək və içki adlarının tarixi-etimoloji lüğəti. Bakı, ADPU nəşriyyatı, 2018, 196 s.
6. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2007, 568 s.
7. İraq-Türkman ləhcəsi. Bakı, “Elm”, 2004, 422 s.
8. Qurbanov A. “Azərbaycan dilinin onomalogiyası”. Bakı, Maarif, 1988.
9. Ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, “Yazıçı”, 1985.

10. Azərbaycan toponimləri. Ensiklopedik lüğət. Bakı, 1999.
11. Əliyev X. Gürcüstanın türk mənşəli toponimləri. Gəncə, 1999.
12. Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri. Bakı, 1997.
13. Kaşğari M. Divanü lüğat-it-türk I c. Bakı, "Ozan", 2006, 512 s.
14. Hüseynova M. Dilin elmi və estetik problemləri. Bakı, 2019, 320 s.
15. Hüseynova M. Həsən Mirzəyevin yaradıcılığında filologiya məsələləri. Bakı, 2014, Vətən nəşriyyatı, 231 s.